

ارزیابی سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی مطالعه موردی: دهستان گنج افروز شهرستان بابل زهرا شریفی نیا^۱

گروه جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۵/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۹/۵

چکیده

سرمایه اجتماعی یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های توسعه‌ای است که در رویکردهای اخیر بسیار به آن توجه شده است. از این رو شناخت این نوع سرمایه در مناطق روستایی به منظور ارائه الگوهای توسعه‌ای از ضرورت ویژه برخوردار است. هدف تحقیق حاضر ارزیابی وضعیت سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی دهستان گنج افروز شهرستان بابل است. پژوهش حاضر بر اساس هدف کاربردی و بر اساس روش توصیفی، زمینه‌یابی و همبستگی است. جامعه آماری تحقیق شامل جمعیت دهستان گنج افروز در سال ۱۳۹۵ بوده، که ۳۷۸ نفر به عنوان حجم نمونه و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. برای گردآوری آوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای و میدانی و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی (آزمون t یک طرفه، آزمون تحلیل واریانس یک طرفه، مدل تحلیل خوشه‌ای K و ضریب همبستگی پیرسون) استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داد که در روستاهای دهستان گنج افروز از نظر وضعیت سرمایه اجتماعی نابرابری دیده می‌شود. همچنین نتایج بیانگر رابطه معکوس بین جمعیت و سرمایه اجتماعی بوده است.

واژگان کلیدی: مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، تعامل اجتماعی، انسجام اجتماعی، گنج افروز.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

توسعه با مبانی پیچیده‌ای که با خود به همراه دارد، سال‌هاست که در ادبیات جهانی مطالعه می‌شود. توسعه روستایی هم به عنوان یکی از مباحث توسعه با چالش‌های فراوانی روبرو است. یکی از این چالش‌ها عدم توجه به سرمایه اجتماعی موجود در بین روستاییانی است که به صورت هزاران خرده فرهنگ در پهنه جغرافیایی کشور گسترده شده‌اند و شناخت آن روند برنامه ریزی توسعه روستایی را برای متخصصان مربوط تسهیل و مشارکت روستاییان را در اجرای بهتر برنامه به همراه دارد (Sharbatian & et, 141: 2015, al). یکی از راهبردها که اخیراً توسط جامعه شناسان و برنامه ریزان توسعه، در بسیاری از کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته و توانسته است نقش موثری در توسعه روستاها به دنبال داشته باشد نقش سرمایه اجتماعی می‌باشد (Rumiani, 2016: 98). سرمایه اجتماعی شامل شبکه ارتباطات بین افراد، هنجارهای اجتماعی مثل همکاری متقابل و اعتماد در شبکه‌های اجتماعی است. به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی به عنوان یک منبع با مالکیت جمعی متعلق به محلات، شهرها، روستا، مناطق و بخش‌هاست که می‌تواند زمینه رفاه و توسعه همگانی را فراهم آورد (Ebrahimzadeh & Zaree, 2014: 3). با عنایت به مفهوم سرمایه اجتماعی می‌توان توسعه را غنی سازی کنش‌های اجتماعی ناشی از افزایش تعاملات به مشارکت و اعتماد اجتماعی دانست. در این صورت گذر به توسعه از مسیر ایجاد نهادها، تعادل‌های ارزشی، باورها، هنجارها و ساختارهای مولد و مشوق سرمایه اجتماعی امکان پذیر است (Farajisabokbar, 2015: 102). وجود سرمایه اجتماعی در جوامع کشاورزی یکی از عوامل کلیدی توسعه پایدار روستایی محسوب می‌شود. بدون حد مطلوبی از این سرمایه هیچ کدام از ابعاد سه گانه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی پایداری توسعه به طور کامل محقق نخواهد شد (Papzan, 2011: 85). امروزه اهمیت سرمایه اجتماعی به عنوان یک منبع برای توسعه روستایی، به ویژه در زمینه پروژه‌های مشارکت مشترک دولت و جامعه مدنی، به طور گسترده‌ای شناخته شده است (Michelini, 2013: 99). پژوهش‌های متعدد نشان داده است که جوامع پیشرفته از سطوح بالاتر سرمایه اجتماعی از قبیل اعتماد، مشارکت، همبستگی، ثبات و ... برخوردارند، اما سرمایه اجتماعی و رابطه آن با توسعه در ایران به ویژه نواحی روستایی کاملاً شناخته نشده است. از آنجایی که بیش تر برنامه‌های توسعه روستایی در کشور قبل و بعد از انقلاب به موفقیت کامل دست نیافته‌اند، لزوم توجه به واکاوی ابعاد مختلف این عدم موفقیت لازم و ضروری است. بدون تردید می‌توان گفت که یکی از دلایل شکست بسیاری از برنامه‌های توسعه روستایی در ایران بی توجهی به مفهوم سرمایه اجتماعی در ابعاد این برنامه‌هاست (Ahmadi & et al, 2015: 92). لذا با توجه به اهمیت و نقش مؤثر سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی هدف این تحقیق ارزیابی وضعیت سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی دهستان گنج افروز شهرستان بابل است، تا در صورت نامطلوب بودن وضعیت سرمایه اجتماعی راهکارهای عملی و اجرایی را جهت بسترسازی ارتقای سطح سرمایه اجتماعی پیشنهاد دهد. در این راستا دو سؤال‌های اساسی در نظر گرفته شده است:

۱- سرمایه اجتماعی در روستاهای دهستان گنج افروز در چه سطحی قرار دارد؟

۲- رابطه بین جمعیت و سرمایه اجتماعی در محدوده مورد مطالعه چگونه است؟

پژوهش حاضر بر اساس هدف کاربردی و بر اساس روش و ماهیت توصیفی، زمینه یابی و همبستگی است. جامعه آماری تحقیق را جمعیت دهستان گنج افروز تشکیل می‌دهد، که تعداد آن بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ حدود ۲۴۰۲۴ نفر می‌باشد. حجم نمونه برای جامعه آماری مذکور که با استفاده از فرمول کوکران محاسبه شده، ۳۷۸ مورد است (جدول ۱). از روش نمونه گیری تصادفی طبقه‌ای جهت تکمیل پرسشنامه‌ها استفاده شده است. برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای و میدانی

پرسشنامه در طیف لیکرت پنج گزینه‌ای) بهره گرفته شد. در این تحقیق از ۴ مؤلفه (اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و تعامل اجتماعی) و ۳۶ گویه جهت ارزیابی سرمایه اجتماعی استفاده شده است (جدول ۲). به منظور تعیین روایی پرسشنامه از نوع صوری بر اساس اظهار نظر صاحب‌نظران و کارشناسان و جهت برآورد پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد (پایایی متغیر اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۸۱، مشارکت اجتماعی با ضریب ۰/۷۹، انسجام اجتماعی با ضریب ۰/۸۶ و تعامل اجتماعی با ضریب ۰/۸۳ مورد تأیید قرار گرفت). به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی (آزمون t یک طرفه، آزمون تحلیل واریانس یک طرفه، مدل تحلیل خوشه‌ای K و ضریب همبستگی پیرسون) در محیط نرم افزار SPSS و جهت رسم نقشه‌ها از نرم افزار Arc Gis استفاده شده است.

جدول ۱. نسبت درصد و سهم هر یک از روستاهای دهستان گنج افروز از کل پرسشنامه

روستا	خانوار	جمعیت	درصد	سهم
پایین گنج افروز	۱۶۸۶	۴۹۴۵	۲۱	۷۹
ترجیکلا	۷۱	۲۲۳	۱	۴
چاره	۸۶۸	۲۵۹۲	۱۱	۴۲
دیودشت	۱۳۴	۳۸۸	۲	۸
روشن آباد	۱۱۵۴	۳۶۳۴	۱۶	۶۰
سیاه کلا محله	۱۲۳۹	۳۸۶۶	۱۷	۶۴
علمدار	۷۸۴	۲۳۲۴	۱۰	۳۸
میرودپشت	۴۱۰	۱۲۲۵	۵	۱۹
نقیب کلا ثلاث	۱۲۹	۴۴۶	۲	۷
هتکه پشت	۴۵۷	۱۳۷۰	۶	۲۳
هری کنده	۶۶۳	۲۰۱۱	۹	۳۴

Source: Statistical Center of Iran(www.amar.org.ir), 2017

جدول ۲. شاخص‌ها و معرف‌های مؤثر در سرمایه اجتماعی

ابعاد	گویه	محقق
اعتماد	اعتماد مردم به یکدیگر، اعتماد به مردم روستا، اعتماد به گروه‌های محلی، اعتماد به شورای اسلامی و عملکرد آن، اعتماد به دهیاری، اعتماد به مسئولان اجرایی (نهادهای دولتی و غیر دولتی)، اعتماد به نهادهای اجتماعی روستا، اعتماد به همسایگان، اعتماد به اقوام و خویشاوندان	عبداللهی و همکاران (۱۳۹۲)، فراهانی و همکاران (۱۳۹۲)، فرجی سبکیار و همکاران (۱۳۹۴)، اسماعیل زاده و همکاران (۱۳۹۴)، ابراهیم زاده و زارع (۱۳۹۳)، عینالی و همکاران (۱۳۹۲)، توکلی و همکاران (۱۳۹۴)
مشارکت	مشارکت در فعالیت‌های خیریه روستا، مشارکت در فعالیت‌های عام المنفعه روستا، شرکت در مراسم شادی و ترحیم هم محله‌ای‌ها، مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های توسعه، مشارکت در جلسه مشورتی محلی، مشارکت در پاکسازی محله، شرکت در جشنواره‌ها و گردهمایی‌ها، مشارکت با هیات‌های مذهبی، مشارکت در امور اجرایی روستا، کمک مالی و فکری	رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۴)، جوادزاد اقدم و علوی (۱۳۹۵)، اکبری‌ان رونی‌زی (۱۳۹۲)، میرفردی و همکاران (۱۳۹۳)، میرنجف موسوی و همکاران (۱۳۹۱)، خوش‌فر و همکاران (۱۳۹۲)، فراهانی و همکاران (۱۳۹۲)
انسجام	همدلی و یکرنگی بین اهالی، حل کردن مشکلات به وسیله خود اهالی در هنگام بروز اختلافات، رفت و آمد ساکنان محلی با یکدیگر، برگزاری جلسات برای حل مسائل روستا، حس تعلق به زادگاه، انجام کارهای گروهی در روستا، حفظ وحدت و هماهنگی بین مردم، روابط گرم و صمیمانه با همسایه‌ها، انجام وظایف اجتماعی	پورموسوی و همکاران (۱۳۹۲)، اکبری‌ان رونی‌زی (۱۳۹۲)، عینالی و همکاران (۱۳۹۲)، اسماعیل زاده و همکاران (۱۳۹۴)، فرجی سبکیار و همکاران (۱۳۹۴)، نیک‌پور و همکاران (۱۳۹۴)
تعامل	رابطه دوستانه با اعضای خانواده، رفت و آمد به خانه خویشاوندان، همکاری نهادهای سازمان‌ها با مردم، حضور در بازار جهت خرید، تعامل و رفت و آمد با دوستان و همسایگان، حضور در مسابقات ورزشی و کلاس‌های غیردرسی و دینی، ایجاد و گسترش نهادهای محلی جدید، تقویت نهادهای محلی موجود	محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۲)، فرجی سبکیار و همکاران (۱۳۹۴)

Source: Research findings, 2017

پیشینه تحقیق

احمدی و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای با استفاده از تکنیک رتبه بندی فازی به ارزیابی سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستای دهستان اسالم پرداختند. نتایج نشان داد که روستاهای کله سرا و ترک محله از بالاترین و

روستاهای میانه و نارنج‌دول از پایین‌ترین میزان سرمایه اجتماعی برخوردارند (Ahmadi & et al, 2015: 91). توکلی و همکاران (۱۳۹۴) در ارزیابی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی شهرستان خرم‌آباد به این نتیجه رسیدند که بین روستاهای مورد مطالعه از نظر سطح سرمایه اجتماعی تفاوت وجود داشته است، و در روستاهای بزرگ‌تر و دارای امکانات بیش‌تر سرمایه اجتماعی کمتری وجود دارد، و همچنین فاصله روستاها از شهر خرم‌آباد در میزان سرمایه اجتماعی روستاها تاثیرگذار بوده است (Tavakoli & et al, 2015: 17). شربتیان و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه روستای اسدآباد شهرستان تربت حیدریه اظهار داشتند بین شاخص‌های اجتماعی (مشارکت، انسجام و اعتماد) به عنوان ابعاد سرمایه اجتماعی با توسعه روستایی ارتباط معناداری وجود دارد. و اعتماد اجتماعی تأثیر مستقیم و انسجام و مشارکت اجتماعی تأثیر غیرمستقیم بر توسعه روستایی دارد (Sharbatian & et al, 2015: 139). رومیانی و همکاران (۱۳۹۴) در تحلیل اثرات سرمایه اجتماعی بر روی توسعه پایدار روستایی در دهستان رومشگان غربی شهرستان کوه‌دشت به این نتیجه رسیدند که بین ابعاد اعتماد، مشارکت و توسعه پایدار روستایی رابطه مثبتی وجود دارد. ولی بین بعد انسجام و توسعه پایدار روستایی هیچ رابطه‌ای وجود ندارد (Rumiani & et al, 2016: 98). رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای به این نتیجه رسیدند که بین سرمایه اجتماعی با توسعه روستاهای خراسان رضوی رابطه معنادار آماری وجود دارد، و الگوی فضایی سرمایه اجتماعی روستاهای مورد مطالعه به سمت الگوی متمرکز یا خوشه‌ای گرایش دارد (Roknodineftekhari & et al, 2015: 87). میری و همکاران (۱۳۸۹) در تحقیقی اظهار داشتند که میزان سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی پشت آب زابل در حد متوسطی است، و شبکه و پیوندهای اجتماعی در نواحی روستایی مورد مطالعه در بالاترین میزان بوده است (Miri & et al, 2010: 30). عبداللهی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که بین گسترش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت، انسجام و ارتباطات اجتماعی) و کاهش فقر اقتصادی روستاییان در روستای قیچاق شهرستان میاندوآب رابطه معناداری وجود دارد، و مؤلفه انسجام اجتماعی با میزان ۰/۵۹۸ بیش‌ترین تأثیر و مؤلفه اعتماد با میزان ۰/۱۹۷ کمترین تأثیر را در کاهش فقر اقتصادی در محدوده مورد مطالعه داشته است (Abdollahi & et al, 2013: 138). فرجی سبکبار و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با استفاده از تکنیک پرومیتی روستاهای دهستان تیرجرد را از نظر درجه برخورداری از سرمایه اجتماعی اولویت بندی کردند و به این نتیجه رسیدند که روستاهای عزیزآباد، احمدآباد و فیروزآباد در بالاترین و روستاهای شمس‌آباد و مدوییه در پایین رتبه جای گرفتند (Farajisabokbar & et al, 2015: 101).

نتایج تحقیق تیلمن (۲۰۱۲) در زمینه اندازه‌گیری انباشت سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی نشان داد که افزایش سرمایه اجتماعی منجر به افزایش انگیزه برای مشارکت در انجام بیش‌تر انواع پروژه‌های توسعه روستایی می‌شود. که در پی آن ممکن است به خودی خود تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی جامعه محلی و افزایش بیش‌تر انباشت سرمایه اجتماعی داشته باشد (Teilmann, 2012: 464). ژو و همکاران (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای در روستای چین نشان دادند که تحرک کارآفرینی در توسعه گردشگری تحت تأثیر سه بعد سرمایه اجتماعی (حمایت‌های نهادی، شبکه‌های اجتماعی شخصی و پویایی اجتماعی) قرار دارد (Zhou & et al, 2017: 338). مویس و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی در یک مکان روستایی نشان دادند که چگونه کارآفرینان کسب و کار کوچک از طریق سرمایه اجتماعی یک سرمایه‌گذاری

پایدار و سودآور ایجاد می‌کنند (Moyes & et al, 2015: 11). پارک و همکاران (۲۰۱۲) در تحقیقی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی که بر مدیریت منازعات ساکنان محله‌های جوامع روستایی تأثیر می‌گذارد را شناسایی نموده‌اند و نشان دادند که ۵۲ درصد جامعه روستایی دارای سرمایه اجتماعی بالا و ۴۷/۷ درصد دارای سرمایه اجتماعی کم می‌باشند (Park & et al, 2012: 1151). غالب تحقیقات انجام شده یا به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه روستایی پرداخته‌اند، یا روستاها را از نظر سطح برخورداری از شاخص سرمایه اجتماعی رتبه بندی نموده‌اند. در این کار پژوهشی بنا بر آن است تا ضمن آن که وضعیت سرمایه اجتماعی را در روستاهای مورد مطالعه مشخص کند رابطه آن را با عامل جمعیت که در تحقیقات گذشته به آن توجه نشده است بررسی نماید.

مبانی نظری

سرمایه اجتماعی با مفاهیمی از قبیل جامعه مدنی و ارتباطات اجتماعی پیوند یافته است. این اصطلاح به سرمایه‌هایی از قبیل اعتماد اجتماعی، هنجار اجتماعی و شبکه‌هایی که مردم برای حل مشکلات عمومی ترسیم می‌کنند گفته می‌شود (Adam & Rončević, 2003: 155-170). مفهوم سرمایه اجتماعی را نخستین بار هنیفان در سال ۱۹۲۰ به کار برد و پس از آن در اثر کلاسیک جین جیکوبز در ۱۹۶۱ با عنوان مرگ و زندگی در شهرهای بزرگ آمریکایی به کار رفته است (Tavakoli, 2015: 18). از آغاز دهه ۱۹۸۰ و حتی پیش‌تر در دهه ۱۹۹۰، تعداد زیادی از نظرسنجی‌ها روی سرمایه اجتماعی انجام گرفته و تعداد بی شماری از مطالعات و مقالات منتشر شده است. به اعتقاد بورديو اشکال مختلف سرمایه (سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی، سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی) وجود دارد. طبق نظر بورديو، میزان سرمایه اجتماعی که فرد به آن وابسته است، تا حدودی بستگی دارد به این که آیا او توانسته است شبکه اجتماعی و در نتیجه سرمایه را از جمله سرمایه اقتصادی، فرهنگی یا نمادین که در اختیار اعضای شبکه است را بسیج کند (Wiesinger, 2007: 2-3). کلمن سرمایه اجتماعی را به عنوان مجموعه روابط میان اعضای گروه‌ها و اجتماعات معرفی کرده که موجب شکل‌گیری اعتماد و تسهیل کنش‌ها می‌شود (Marsh, 2000: 184). در راستای مطرح شدن مفهوم سرمایه اجتماعی شیوه‌های برنامه ریزی نیز با رویکرد مشارکت مردمی و توسعه پایدار با تأکید بر شاخص‌هایی همچون سنجش سرمایه اجتماعی، پایداری، انعطاف‌پذیری و مشارکتی بودن شکل گرفته که در آن هر منطقه در اعمال سیاست‌های اقتصادی همراه با در نظر گرفتن امتیاز نسبی دارای آزادی عمل زیادی شد. یکی از دیدگاه‌های توسعه که در قالب مفاهیم مطرح شده شکل گرفته است توسعه همه جانبه روستایی است که شناسایی امتیاز نسبی هر ناحیه را برای طراحی راهبردهای توسعه مورد توجه قرار می‌دهد، و می‌توان یکی از تنگناهای توسعه همه جانبه روستایی را در سنجش میزان سرمایه اجتماعی شناسایی کرد (Miri, 2010: 32-33). امروزه مشارکت، اعتماد، انسجام و ارتباطات محلی در یک رابطه متعامل قرار گرفته و هر کدام تقویت‌کننده دیگری‌اند و از مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی محسوب می‌شوند (Abdolahi & et al, 2013: 142). به همین جهت شرط لازم برای پیشرفت هر جامعه‌ای به خصوص جوامع روستایی، گسترش انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و از همه مهم‌تر اعتماد متقابل (افراد و دولت) است (Bhagavatula, 2010: 248). کارهای تجربی درباره سرمایه اجتماعی، که اکثر آن‌ها بر اساس تجربیات جوامع غربی است، نشان می‌دهد که جوامع برخوردار از سرمایه اجتماعی در حوزه‌های متعدد مانند توسعه گردشگری و توسعه جامعه به نتایج برتر دست خواهند یافت، در حالی که جوامع با سطح پایین سرمایه اجتماعی تمایل دارند عملکرد ضعیف در این حوزه‌ها را داشته باشند (Allahdadi, 2011: 532). مطابق شکل ۱ سرمایه اجتماعی در سطوح مختلف عملکردی (سطح خرد، میانی و کلان)

می‌تواند با ایجاد تغییرات ساختاری و شناختی، به عنوان یک کالای عمومی، رابطه متقابل با توسعه داشته باشد (Yazdani, 2016: 152-153).

شکل ۱. اشکال و قلمرو سرمایه اجتماعی Source: Yazdani, 2016: 152-153

طی دهه‌های اخیر، تلاش‌های زیادی برای تبیین نقش سرمایه اجتماعی در توسعه انجام شده است. بر همین اساس الگوهای نظری متعددی در یک فرایند رو به تکامل معرفی شده‌اند که اغلب در سیاست‌ها و برنامه‌ها به این موضوع پرداخته‌اند. در جدول ۳ به طور خلاصه تجارب جهانی در مورد سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار به تصویر کشیده شده است (Roknodineftekhari & et al, 2015: 90-91).

جدول ۳. تجارب جهانی در خصوص سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار

نظریه پردازان	کشور	هدف	شاخص‌ها	فروض مبنای نظریه
کارل مارکس	آلمان	سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی	تعاملات و پیوندها انسجام اجتماعی	شرایط منفی و بحرانی افراد را به سوی استفاده از انرژی جمعی، اتکا به یکدیگر و توسل به پشتیبانی یکدیگر و استفاده از پتانسیل‌های گروهی ترغیب می‌کند.
جورج ریمل	آلمان	سرمایه اجتماعی و توسعه اجتماعی	کش جمعی شبکه‌های اجتماعی	مفهوم سرمایه اجتماعی به داد و ستدهایی که افراد در زندگی اجتماعی صورت می‌دهند، گفته می‌شود. البته با ملاحظات مشخص و منفعتی دیر یا زود انتظار برآورده شدن آن می‌رود.

Source: Roknodineftekhari & et al, 2015: 90-91

(ادامه) جدول ۳. تجارب جهانی در خصوص سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار

نظریه پردازان	کشور	هدف	شاخص‌ها	فروض مبنای نظریه
امیل دورکیم و تالکوت پارسونز	فرانسه	سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی	همبستگی اجتماعی تعاملات و پیوندها هنجار اجتماعی پیوند	با نگاهی انتقادی و در پاسخ به پیش‌ها و رویکردهایی که مفهوم سرمایه را به مبادلات اقتصادی تقلیل می‌داد، به طرح مفهوم ارزش پرداختند و تغییر خود را به نوعی بر درون فکری استوار ساختند. یعنی تعهداتی که مبنای آن، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی است.
گلن لوری	آمریکا	سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی	همبستگی اجتماعی اعتماد	اصطلاح سرمایه اجتماعی را در دهه ۱۹۷۰ برای توصیف مشکل اقتصادی درون شهری بکار برد. بر مبنای اعتماد و همبستگی استوار است.
پیروردیو	فرانسه	سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی	تعاملات و پیوندها شبکه‌های اجتماعی	سرمایه اجتماعی محصول استراتژی‌های سرمایه‌گذاری است که در نتیجه تلاش‌های فردی یا جمعی، آگاهانه یا ناآگاهانه معطوف به استقرار یا بازتولید روابط اجتماعی طراحی می‌شود.
جیمز کلمن	آمریکا	سرمایه اجتماعی و توسعه انسانی	هنجارها، تعاملات و پیوندها، شبکه‌های اجتماعی، همبستگی اجتماعی خانواده	سرمایه اجتماعی به عنوان جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی است که اعضا از آن به عنوان منبعی برای رسیدن به منافع خود استفاده می‌کنند. منابع ذاتی روابط متقابل اجتماعی که کنش اجتماعی را تسهیل می‌کند.
رابرت پاتنام	ایتالیا	سرمایه اجتماعی و توسعه منطقه‌ای	اعتماد هنجار اجتماعی شبکه‌های اجتماعی	ویژگی‌های زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد که افراد را قادر می‌سازد با هم و با کارایی بیشتر برای دنبال کردن اهداف فردی عمل کنند.
فرانسس فوکویاما	شیکاگو	سرمایه اجتماعی و توسعه اجتماعی	اعتماد پیوندها و تعاملات کنش جمعی	سرمایه اجتماعی را به عنوان عامل رشد سطح همکاری اعضای جامعه معرفی می‌کند که هزینه مبادله ارتباطات را کاهش می‌دهد و اعتماد را مبنای هرگونه مبادله اقتصادی و اجتماعی معرفی می‌کند.
کریشنا	هند	سرمایه اجتماعی و توسعه محلی/روستایی	نهادهای مشارکت، اعتماد، دانش و آگاهی، کنش جمعی	به نقش نهادهای غیردولتی در ایجاد سرمایه اجتماعی توجه می‌کند. سرمایه اجتماعی بر مشارکت، اعتمادسازی، توانمندسازی، آگاهی بخشی، همکاری جمعی و مسئولیت اجتماعی استوار است.

Source: Roknodineftekhari & et al, 2015: 90-91

اصولاً شاخص‌های سرمایه اجتماعی را می‌توان ابزاری جهت اجرای پروژه‌های دولتی در روستاها در نظر گرفت و برای مشارکت و دخالت دادن بخش‌های محروم روستایی در نهادها و نظام حاکم بر زندگی آن‌ها در نظر گرفت، مادامی که چنین رهیافت‌هایی بتواند در برخی از کشورها برای فعالیت‌هایی در سطح محلی و منطقه‌ای ایجاد انگیزه نمایند، خواهد توانست در طراحی و اجرایی برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه روستایی مورد استفاده قرار گیرند (Rumiani, 2015: 99).

منطقه مورد مطالعه

دهستان گنج افروز در بخش مرکزی شهرستان بابل قرار دارد که به دلیل وجود تپه تاریخی ارز که گفته شده گنج‌های فراوانی در آن نهفته است به گنج افروز نامگذاری شد. جمعیت آن بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ حدود ۲۳۰۲۴ نفر و ۷۶۱۵ خانوار می‌باشد. از کل جمعیت حدود ۱۱۳۲۰ نفر زن و ۱۱۷۰۴ نفر را مرد تشکیل می‌دهد. از کل جمعیت دهستان ۵۵ درصد آن را (۱۲۶۸۴ نفر) جمعیت زیر ۳۰ سال تشکیل می‌دهد، و حدود ۹۳/۵ درصد (۲۱۵۳۳ نفر) زیر ۶۵ سال سن دارند. همچنین از کل جمعیت دهستان گنج افروز حدود ۲۰۹۳۵ نفر را جمعیت ۶ ساله و بیشتر تشکیل می‌دهد که حدود ۸۰ درصد آن (۱۶۷۳۲ نفر) باسواد می‌باشند از کل جمعیت باسواد دهستان ۴۳ درصد (۸۹۴۵ نفر) مرد و ۳۷ درصد (۷۷۸۷ نفر) زن می‌باشند. از کل جمعیت دهستان گنج افروز حدود ۱۹۵۶۴ نفر را جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر تشکیل می‌دهد، که حدود ۲۷/۸ درصد (۵۴۳۳ نفر) آن شاغل هستند. از کل جمعیت شاغل دهستان حدود ۱۵/۱ درصد آن را مرد (۲۹۵۲ نفر) و ۱۲/۷ درصد را زن (۲۴۸۱ نفر) تشکیل می‌دهد. بیشتر شاغلین منطقه در فعالیت‌های کشاورزی شامل زراعت و باغداری مشغول به کار هستند (استاندارای استان مازندران، واحد آمار و اطلاعات، ۱۳۹۶). این دهستان شامل ۱۱ روستا (پایین گنج افروز، ترجیکلا، چاره، دیودشت، روشن آباد، سیاه کلاً محله، علمدار، میرودپشت، نقیب کلاً ثلاث، هتکه پشت و هری کنده) است، که روستای پایین گنج افروز به عنوان مرکز دهستان با ۴۹۴۵ نفر دارای بیش‌ترین تعداد جمعیت و روستای ترجیکلا با ۲۲۳ نفر دارای کمترین تعداد جمعیت است (سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵). دهستان گنج افروز از شمال با دهستان فیضیه، از جنوب با دهستان بابل کنار، از شرق با دهستان گتاب شمالی و از غرب با دهستان بالاتجن همسایه است (استاندارای استان مازندران، واحد آمار و اطلاعات، ۱۳۹۶). بر اساس آمار ارائه شده توسط ایستگاه سینوپتیک قراخیل قائمشهر که نزدیک‌ترین ایستگاه به منطقه مورد مطالعه می‌باشد، در دوره آماری مورد بررسی ۷ ساله ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷ متوسط حداقل دما برابر ۲/۳۶ درجه سانتیگراد در دی ماه و متوسط حداکثر دما ۳۴/۷ درجه سانتیگراد در مرداد ماه، حداقل دمای مطلق برابر با ۲- درجه سانتیگراد در دی ماه و حداکثر مطلق دما برابر با ۳۷/۲ درجه سانتیگراد در مرداد ماه، بیش‌ترین میانگین بارش در ماه آذر (۱۱۷/۰۸ میلیمتر) و ماه آبان (۱۱۵/۰۶ میلیمتر) و کمترین میانگین بارش در ماه خرداد (۱۸/۱۶ میلیمتر) به وقوع پیوسته است. رطوبت نسبی در بازه زمانی مورد بررسی بین حداکثر ۸۱ تا حداقل ۶۷ درصد در نوسان بوده و میانگین سالیانه این شاخص در دوره مذکور ۷۴/۹ درصد می‌باشد. بنابراین دهستان گنج افروز به دلیل قرارگیری در دامنه ارتفاعی ۷۰۰ تا ۲۰۰۰ متر بالاتر از سطح دریا دارای آب و هوایی نسبتاً سرد در زمستان و معتدل در تابستان است، که در تابستان به دلیل گرم شدن هوا و وجود رطوبت نیاز به وسایل خنک کننده مکانیکی به مدت کم است. به لحاظ ویژگی ناهمواری منطقه شامل بخش جلگه‌ای است که از

عقب‌نشینی دریا و تراکم رسوبات رودخانه‌های دامنه شمالی البرز به وجود آمده است، همچنین شامل قسمتی از رشته کوه‌های البرز با امتداد شرقی- غربی است که گسل شمال البرز و یک گسل معکوس در جنوب این گسل در محدوده وجود دارد که در صورت تجدید فعالیت زمین لرزه‌ای به بزرگی حدود ۷/۳ درجه ریشتر مورد انتظار خواهد بود (Bahari, 2017: 21). مردم ساکن در روستاهای دهستان گنج افروز از فرهنگ و تمدن بسیار کهن و اصیل کاسپی برخوردارند و به دلیل داشتن این تمدن باستانی و دیرینه مراسم‌های باستانی نظیر نوروزخوانی، چهارشنبه سوری، جشن نوروز ماه، مراسم ترما سزد شو، چله شو و به دلیل علاقه به دین و مذهب مراسم مذهبی چون تمناس باران، باران خوانی، آفتاب خواهی بس با شکوهی در این دیار کهن برگزار می‌گردد. زبان مازندرانی با نام ادبی زبان طبری زبان غالب ساکنین منطقه را تشکیل می‌دهد، و علی‌رغم تأثیراتی که از زبان‌های مختلف به ویژه فارسی و دیگر زبان‌ها به دلیل حضور گسترده گردشگران از مناطق مختلف کشور از جمله تهران و سمنان پذیرفته است همچنان به حیات خود ادامه داده و امروزه زبان رایج در منطقه است.

روستاهای دهستان گنج افروز به دلیل برخورداری از جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و مذهبی دارای توان و پتانسیل بالایی جهت توسعه گردشگری روستایی می‌باشند. آبنندان‌های حاج کلاً و درزی با وسعت ۲۰ هکتار، تپه تاریخی از محل سابق آتشکده زرتشتیان و حمام خشتی تاریخی با قدمت دوره قاجار در روستای روشن آباد، آبنندان طلسم به وسعت ۱۴ هکتار و آبنندان اوْجا به وسعت ۲۲ هکتار و تپه انجیل بن کتی در روستای علمدار، مقبره درویش عزیز سلطان در روستای چاره، ۹ آبنندان به وسعت ۳۰ هکتار، و امامزاده طاهر (ع) در روستای پایین گنج افروز، آبنندان به وسعت ۱۹ هکتار و آستانه بی بی فاطمه (س) به قدمت ۲۰۰ سال در روستای سیاهکلا محله از جمله جاذبه‌های گردشگری روستاهای منطقه مورد مطالعه می‌باشد. شکل ۲، ۳ و ۴ نمونه‌ای از جاذبه‌های گردشگری واقع در روستاهای دهستان گنج افروز را نشان می‌دهد.

شکل ۲. آستانه بی بی فاطمه (س) روستای سیاهکلا [www. http://bm-babol.ir](http://bm-babol.ir)

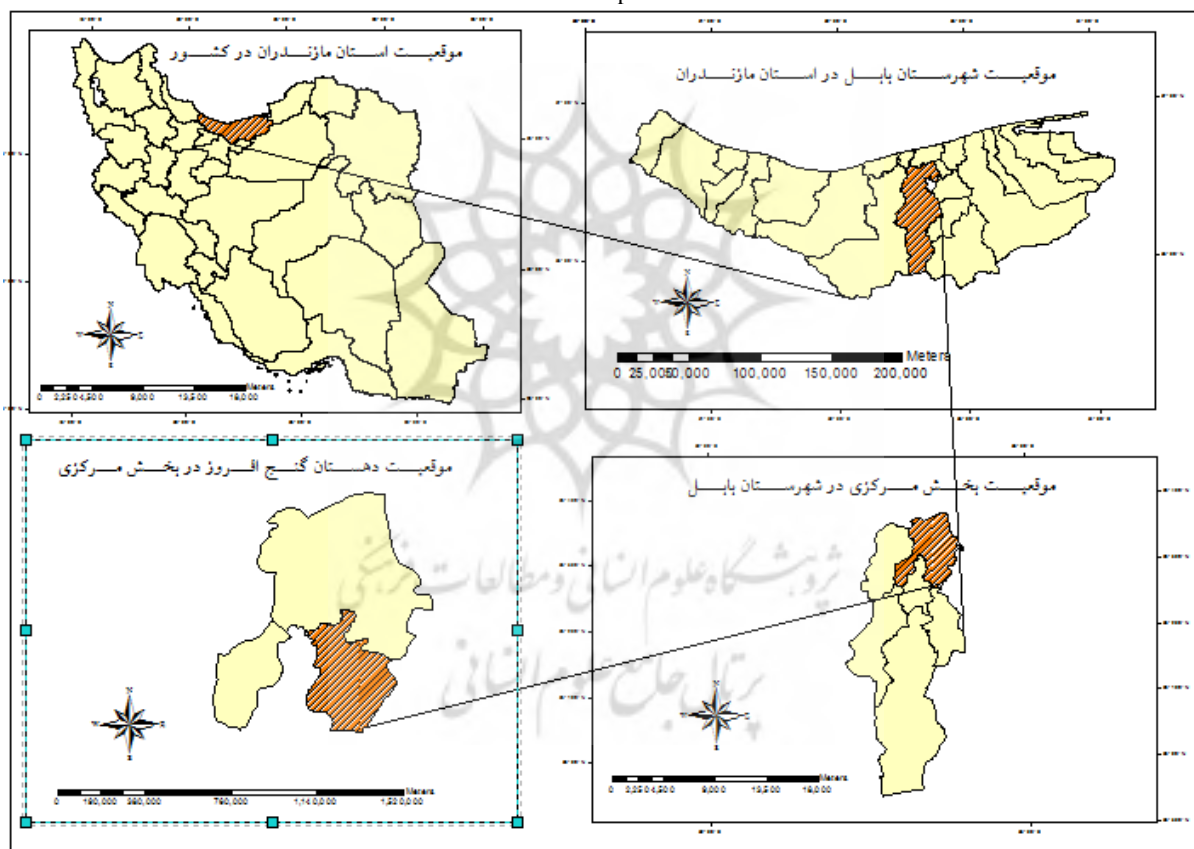

شکل ۳. آبنندان طلسم در روستای علمدار [www. http://bm-babol.ir](http://bm-babol.ir)

شکل ۴. امامزاده طاهر (ع) در روستای پایین گنج افروز

Source: www. http://bm-babol.ir

شکل ۵. موقعیت دهستان گنج افروز در شهرستان بابل

Source: Mazandaran provincial government, 2017

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

یافته‌های تحقیق نشان داد که حدود ۶۳/۴ درصد از آزمودنی‌های تحقیق مرد و حدود ۳۶/۶ درصد آن‌ها زن، حدود ۵۵/۴ درصد از آزمودنی‌های تحقیق متأهل و حدود ۴۴/۶ درصد از آن‌ها مجرد می‌باشند، حدود ۲۷/۱ درصد بین ۲۱ تا ۳۰ سال، حدود ۱۷/۲ درصد بین ۳۱ تا ۴۰ سال، حدود ۳۳/۹ درصد بین ۴۱ تا ۵۰ سال، حدود ۱۳/۲ درصد بین

۵۱ تا ۶۰ سال و حدود ۸/۶ درصد بیش‌تر از ۶۰ سال سن دارند. تحصیلات حدود ۲۷/۴ درصد از آزمودنی‌های تحقیق کمتر از دیپلم ۵۷/۲ درصد در حد دیپلم، ۱۳/۹ درصد در سطح فوق دیپلم، حدود ۱/۲ درصد تحصیلاتی در حد کارشناسی و حدود ۰/۳ درصد سوادی در سطح فوق لیسانس و یا بالاتر و حدود ۱۳/۵ درصد از پاسخگویان بیکار، حدود ۶۸/۶ درصد دارای شغل آزاد، حدود ۱۳/۹ درصد کارمند و ۴ درصد بازنشسته می‌باشند.

یافته‌های تحلیلی

ارزیابی سرمایه اجتماعی در روستاهای دهستان گنج افروز با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای

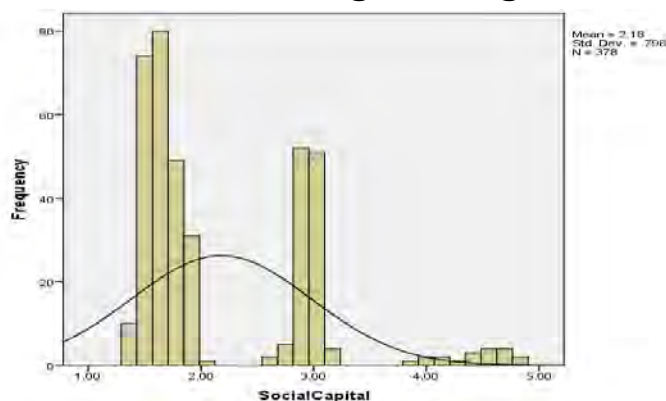
مقدار t تک نمونه‌ای در کلیه روستاها، در جدول ۴ نشان می‌دهد که با اطمینان ۰/۹۹ و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۱ تفاوت آماری معنی داری بین دو میانگین واقعی و مورد انتظار وجود دارد. به طوری که مقدار میانگین واقعی سرمایه اجتماعی، در روستاهای پایین گنج افروز، چاره، روشن آباد، سیاه کلاً محله، علمدار، هتکه پشت و هری کنده از مقدار میانگین مورد انتظار کمتر و در روستاهای ترجیکلا، دیودشت، میرودپشت و نقیب کلاً ثلاث از مقدار میانگین مورد انتظار بیش‌تر است. به طور کلی بر طبق نتایج جدول ۴ در دهستان گنج افروز مقدار میانگین واقعی سرمایه اجتماعی (۲/۱۸۰۵) از مقدار میانگین مورد انتظار (۳) پایین‌تر است.

جدول ۴. نتایج آزمون t یک طرفه برای سرمایه اجتماعی در هر یک از روستاهای دهستان گنج افروز

95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	Test Value = 3		روستا
Upper	Lower				T	Mean	
-۱/۴۲۹۵	-۱/۴۶۳۶	-۱/۴۴۶۵۵	۰/۰۰۰	۷۸	-۱۶۸/۹۳۴	۱/۵۵۳۴	پایین گنج
۱/۹۸۶۹	۱/۱۶۵۹	۱/۵۷۶۳۹	۰/۰۰۱	۳	۱۲/۲۲۱	۴/۵۷۶۴	ترجیکلا
-۱/۱۷۰۹	-۱/۲۳۷۹	-۱/۲۰۴۳۷	۰/۰۰۰	۴۱	-۷۲/۶۳۱	۱/۷۹۵۶	چاره
۱/۶۸۲۹	۱/۲۶۱۶	۱/۴۷۲۲۲	۰/۰۰۰	۷	۱۶/۵۲۶	۴/۴۷۲۲	دیودشت
-۱/۲۹۲۹	-۱/۳۴۱۴	-۱/۳۱۷۱۳	۰/۰۰۰	۵۹	-۱۰۸/۸۷۳	۱/۶۸۲۹	روشن آباد
-۱/۳۱۱۵	-۱/۴۰۳۸	-۱/۳۵۷۶۴	۰/۰۰۰	۶۳	-۵۸/۸۲۹	۱/۶۴۲۴	سیاه کلاً
۰/۰۵۵۴	-۰/۱۲۳۰	-۰/۰۸۹۱۸	۰/۰۰۰	۳۷	-۵/۳۵۰	۲/۹۱۰۸	علمدار
۰/۰۵۸۱	۰/۰۱۷۹	۰/۰۳۸۰۱	۰/۰۰۱	۱۸	۳/۹۸۰	۳/۰۳۸۰	میرودپشت
۱/۶۲۷۳	۰/۹۹۹۷	۱/۳۱۳۴۹	۰/۰۰۰	۶	۱۰/۲۴۱	۴/۳۱۳۵	نقیب کلاً
-۰/۰۱۰۷	-۰/۰۹۳۱	-۰/۰۵۱۹۳	۰/۰۱۶	۲۲	-۲/۶۱۵	۲/۹۴۸۱	هتکه پشت
-۰/۰۴۷۰	-۰/۰۹۵۲	-۰/۰۷۱۰۸	۰/۰۰۰	۳۳	-۵/۹۹۵	۲/۹۲۸۹	هری کنده
-۰/۷۳۸۸	-۰/۹۰۰۲	-۰/۸۱۹۵۲	۰/۰۰۰	۳۷۷	-۱۹/۹۶۸	۲/۱۸۰۵	کل

Source: Research Calculation, 2017

نمودار هیستوگرام نیز این امر را تأیید می‌کند. کشیدگی، چولگی و نحوه تمرکز داده‌ها در نمودار هیستوگرام نشان می‌دهد که میانگین داده‌های سرمایه اجتماعی در دهستان گنج افروز در سطح پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد (شکل ۶).

شکل ۶. نمودار هیستوگرام میزان سرمایه اجتماعی روستایان دهستان گنج افروز Source: Research Calculation, 2017

آزمون تفاوت میانگین متغیر سرمایه اجتماعی در روستاهای دهستان گنج افروز با استفاده از تحلیل واریانس یک طرفه

بر اساس جدول ۵ مقدار آزمون f که در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ و با اطمینان ۰/۹۹ معنی دار است، نشان می‌دهد که مقدار میانگین سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه تفاوت معنی دار دارد.

جدول ۵. آزمون تحلیل واریانس یک طرفه

Sig.	F	Mean Square	df	Sum of Squares	
۰/۰۰۰	۱۵۰۷/۲۶۱	۲۳۲/۳۳	۱۰	۲۳۴/۳۳۵	بین گروهی
---	---	۰/۱۶	۳۶۷	۵۷۰/۶	درون گروهی
---	---	---	۳۷۷	۲۴۰/۰۴۱	کل

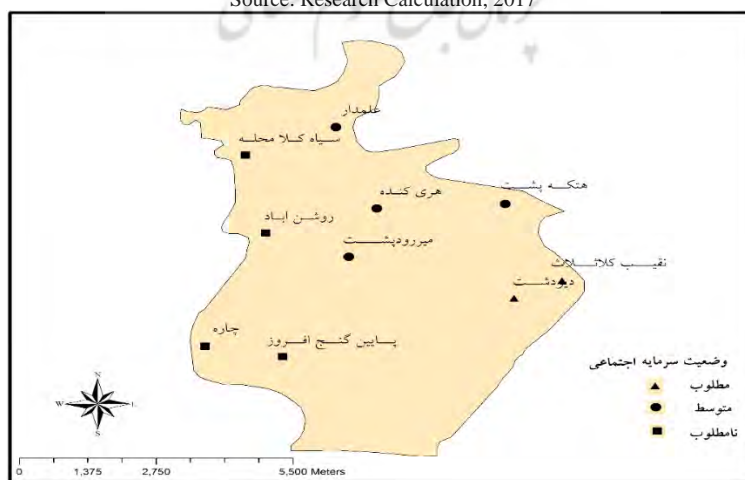
Source: Research Calculation, 2017

تعیین وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی در روستاهای دهستان گنج افروز با بهره‌گیری از مدل تحلیل خوشه‌ای K با بهره‌گیری از مدل تحلیل خوشه‌ای K وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی در روستاهای دهستان گنج افروز مشخص شده است. بر اساس جدول ۶ داده‌های متغیر سرمایه اجتماعی با میانگین نهایی ۴/۴۴، در روستاهای ترجیکلا، دیودشت و نقیب کلاً ثلاث در وضعیت مطلوب در روستاهای هری کنده، هتکه پشت، میرودپشت و علمدار با مقدار میانگین ۲/۹۴ در وضعیت متوسط و روستاهای پایین گنج افروز، چاره، روشن آباد و سیاه کلاً محله با مقدار میانگین ۱/۶۵ در وضعیت نامطلوب قرار دارد. شکل ۷ وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی را در روستاهای دهستان گنج افروز نشان می‌دهد. برای بدست آوردن ارتباط بین جمعیت و سرمایه اجتماعی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد، بین جمعیت و سرمایه اجتماعی به میزان ۰/۹۳۰- با سطح اطمینان ۰/۹۹ و سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ رابطه معکوس وجود دارد. بدین معنا که روستاهای با جمعیت کمتر از سرمایه اجتماعی بالاتری نسبت به روستاهای با جمعیت بیش‌تر برخوردارند.

جدول ۶. وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی در روستاهای دهستان گنج افروز با استفاده از آزمون تحلیل خوشه‌ای K

روستاهای همگن	تعداد	میانگین	وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی
ترجیکلا، دیودشت، نقیب کلاً ثلاث	۳	۴/۴۴	مطلوب
هری کنده، هتکه پشت، میرودپشت، علمدار	۴	۲/۹۴	متوسط
پایین گنج افروز، چاره، روشن آباد، سیاه کلاً محله	۴	۱/۶۵	نامطلوب

Source: Research Calculation, 2017

شکل ۷. وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی را در روستاهای دهستان گنج افروز 2017 Source: Research Calculation

نتیجه گیری و دستاورد علمی - پژوهشی

سرمایه اجتماعی به عنوان یک اصل محوری برای دستیابی به توسعه محسوب می‌شود و در صورت فقدان سرمایه اجتماعی سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند. تحقیق حاضر به ارزیابی وضعیت سرمایه اجتماعی در روستاهای دهستان گنج افروز پرداخته است. در منطقه مورد مطالعه می‌توان دو فرایند را بازشناخت. فرایند اول مرتبط با وضعیت سرمایه اجتماعی در منطقه مورد مطالعه است که در ابعاد انسجام، اعتماد، مشارکت و تعامل مورد ارزشیابی قرار گرفت و نتایج نشان داد که میانگین داده‌های سرمایه اجتماعی در دهستان گنج افروز در سطح پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد، و فرایند دوم رابطه سرمایه اجتماعی را با جمعیت بررسی نمود که نتایج بدست آمده بیانگر وجود رابطه معکوس بین سرمایه اجتماعی و جمعیت است. بدین معنا که روستاهای با جمعیت کمتر از سرمایه اجتماعی بالاتری نسبت به روستاهای با جمعیت بیشتر برخوردارند. بنابراین پیشنهادهایی مبتنی بر نتایج تحقیق ارائه می‌گردد.

- نتایج جدول ۴ و شکل ۶ نشان می‌دهد که میانگین داده‌های سرمایه اجتماعی در دهستان گنج افروز در سطح پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد. بنابراین پیشنهاد می‌گردد که مسئولین با ترغیب مشارکت‌های مردمی از مجموع عوامل سرمایه ساز در سطح دهستان نظیر اماکن مذهبی (مساجد، امامزاده‌ها و ...)، آداب و فرهنگ مشترک، تقویت حس همدلی و همکاری در دیدارها و جلسات مردمی و ... بهره گیرند تا موجبات ارتقای شاخص سرمایه اجتماعی را در کل دهستان فراهم آورند.

- نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که در روستاهای دهستان گنج افروز از نظر وضعیت متغیر سرمایه اجتماعی نابرابری دیده می‌شود که با نتایج تحقیق احمدی و همکاران (۱۳۹۴)، توکلی و همکاران (۱۳۹۴)، رکن الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۴)، فرجی سبکبار و همکاران (۱۳۹۴) و پارک و همکاران (۲۰۱۲) همسو است. از این رو پیشنهاد می‌گردد در روستاهای پایین گنج افروز، چاره، روشن آباد، سیاه کلاً محله، هری کنده، هتکه پشت، میرودپشت و علمدار که از نظر وضعیت سرمایه اجتماعی در حد متوسط و نامطلوب قرار دارند دهیاری‌ها طی یک برنامه عملی، کامل و زمان بندی شده در جهت بهبود وضعیت اقدام کنند و با شناسایی علت موضوع، امکانات و اعتبارات مالی، فرهنگی، آموزشی و سایر امکانات موجود را به طور متوازن و در راستای تقویت و رشد سرمایه اجتماعی در این روستاها هدایت نمایند.

- نتایج جدول ۶ و شکل ۷ نشان می‌دهد که متغیر سرمایه اجتماعی در روستاهای دهستان گنج افروز در سه وضعیت مطلوب، متوسط و نامطلوب قرار دارد. لذا پیشنهاد می‌گردد که دهیاری‌های با تعامل و همکاری متقابل، تشکیل و حمایت از سازمان‌های مردم نهاد، و استفاده از توان و ظرفیت آن‌ها بستر و زمینه ارتقا سرمایه اجتماعی را در روستاهایی که وضعیت سرمایه اجتماعی در آنها نامطلوب است، فراهم آورند.

- در نهایت نتایج تحقیق نشان داد که بین سرمایه اجتماعی و جمعیت در روستاهای مورد مطالعه رابطه معکوس وجود دارد. از این رو پیشنهاد می‌گردد تا مدیریت روستایی به عامل جمعیت به عنوان یک فرصت بنگرد و با ایجاد و ترغیب تشکلهای مشترک مردمی در سطح دهستان که اعضای آن نمایندگان منتخب هر روستا باشند و برانگیختن حس همکاری آنان جهت تبلیغ و فرهنگ سازی درک سرمایه اجتماعی و نقش آن در توسعه روستایی زمینه برابری سرمایه اجتماعی را در کل روستاهای دهستان گنج افروز فراهم آورد. لذا مهم‌ترین دستاورد پژوهشی تحقیق آن است که از یک سو عامل جمعیت و توجه به آن در برنامه ریزی به عنوان یکی از ظرفیت‌های اجتماعی نقش مهمی در

برنامه‌های توسعه در ابعاد مختلف به ویژه توسعه روستایی و کمک به رشد سرمایه اجتماعی خواهد داشت، لذا طبق یافته‌های تحقیق روستاهای دهستان گنج افروز به دلیل آن که حدود ۵۵ درصد جمعیتان زیر ۳۰ سال می‌باشند و ۸۰ درصد جمعیت ۶ ساله و بیشتر آن باسواد هستند از پتانسیل جمعیتی بسیار خوبی برای رشد سرمایه اجتماعی برخوردار است، و از سوی دیگر شناسایی امتیاز نسبی هر یک از روستاها به لحاظ سطح سرمایه اجتماعی به برنامه ریزان در جهت طراحی راهبردهای توسعه متناسب با ظرفیت‌های هر منطقه کمک خواهد کرد. اولین گام برای موفقیت در دهستان گنج افروز که طبق نتایج تحقیق روستاهای آن به لحاظ برخورداری از سرمایه اجتماعی در سه سطح مطلوب، متوسط و نامطلوب قرار دارند افزایش تعامل بین روستاها و تلاش برای به اشتراک گذاشتن مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بین روستاهای مطلوب با روستاهای نامطلوب و متوسط از نظر سطح سرمایه اجتماعی است، لذا تقویت سرمایه اجتماعی و بهینه نمودن آن می‌تواند نقش تاثیرگذاری در توسعه روستایی منطقه گنج افروز داشته باشد. چرا که در فرایند ارتقای توسعه روستایی متغیرهای اجتماعی به خصوص سرمایه اجتماعی نقش کلیدی ایفا می‌کند، به گونه‌ای که با افزایش این فاکتور به عنوان یک پیش بینی کننده ضروری می‌توان زمینه توسعه اقتصادی را نیز در روستاهای دهستان فراهم آورد. طبق مطالعات تحقیق روستاهای دهستان گنج افروز از یک سو از ظرفیت‌های بالای گردشگری طبیعی، مذهبی و تاریخی بهره مند هستند و از سوی دیگر با توجه به پایین بودن میزان اشتغال (۲۷/۸ درصد) عامل سرمایه اجتماعی می‌تواند بستر مناسبی را برای توسعه گردشگری و افزایش میزان اشتغال سبب شود.

References

- Abdolahi, A., M. Velaei and A. Anvari, (2013), Evaluate the effects social capital in rural poverty reduction (Case: ghepchagh village, city miyandoab), *Space Economics and Rural Development*, 2(4), 133-152, [In Persian].
- Adam, F. and B. Rončević, (2003), Social capital: recent debates and research trends, *Social Science Information*, 42(2), 155-183, doi: 10.1177/0539018403042002001.
- Ahmadi, H., Y. Ramezannejad, E. Khalife and A. Fattahi, (2015), Assessment and evaluation of social capital in rural settlements with using of Fuzzy ranking technique (Case Study: the villages of Asalem District), *Geographical Planning of Space Quarterly Journal*, 5(15), 91-104, [In Persian].
- Allahdadi, F., (2011), Building social capital for poverty reduction in rural areas of Marvdasht, Iran, *Journal of American Science*, 7(6), 532-535, [In Persian].
- Bhagavatula, S., T. Elfring, A. Tilburg and G. Bunt, (2010), How social and human capital influence opportunity recognition and resource mobilization in India's handloom industry, *Journal of Business Venturing*, 25(3), 245-260, doi: 10.1016/j.jbusvent.2008.10.006.
- Ebrahimzadeh, I. and M. Zaree, (2014), Analysis of social capital in terms of awareness and trust of citizens to executive (Case Study: three zone of Zahedan), *Geographical Planning of Space Quarterly Journal*, 4(13), 1-18, [In Persian].
- Farajisabokbar, H., H. Rezaei and A. Gholami, (2015), Classification of rural settlements by emphasis on components of social capital (Case Study: Tyrjrd district), *Journal of Zonal Planning*, 5(18), 101-116, [In Persian].
- Governorate of Mazandaran Province, Department of GIS, (2017).
- Governorate of Mazandaran Province, Department of Statistics and Information, (2017).
- Marsh, C., (2000), Social capital and democracy in Russia, *Communist and Post-Communist Studies*, 33(2), 183-199, doi: 10.1016/S0967-067X(00)00003-9.
- Michelini, J. J., (2013), Small farmers and social capital in development projects: Lessons from failures in Argentina's rural periphery, *Journal of Rural Studies*, 30, 99-109, doi: 10.1016/j.jrurstud.2013.01.001.

- Miri, Gh., J. Javan, H. Afrakhteh, S. Velayati and H. Shayan, (2010), The role of social capital in rural development (Case Study: Poshteab of Sistan), *Journal of Geography and Regional Development*, 14, 29-49, [In Persian].
- Moyes, D., P. Ferri, F. Henderson and G. Whittam, (2015), The stairway to heaven? The effective use of social capital in new venture creation for a rural business, *Journal of Rural Studies*, 39, 11-21, doi: 10.1016/j.jrurstud.2015.02.004.
- Papzan, A., V. Aliabadi and M.S. Abasizade Ghanavati, (2011), Examining the impact of rural ICT offices on the social capital of villagers, with a comparative approach, *Agricultural Extension and Education Research*, 4(4), 84-94, [In Persian].
- Park, D.B., L. Kwang-Woo, H.S. Choi, and Y. Yoon, (2012), Factors influencing social capital in rural tourism communities in South Korea, *Tourism Management*, 33(6), 1511-1520, doi: 10.1016/j.tourman.2012.02.005.
- Roknoddinefekhari, A., S. Mahmudi, Gh. Ghaffari and M. Poutaheri, (2015), Explain the spatial pattern of social pattern of social capital in rural sustainable development: the villages of Khorasan Razavi, *Space Economics and Rural Development*, 4(1), 87-107, [In Persian].
- Rumiani, A., A.A. Anabostani and M. Velaei, (2016), *Journal of Geographic Space*, Analyzing the impact of social capital on rural sustainable development, West Rumeshkan rural district, *Kuhdasht* 15(52), 97-115, [In Persian].
- Sharbatiyan, M.H., A. Bokharai and P. tavafi, (2015), The study of social capital in rural development (Case study: village of AsadAbad city Torbat-Heidriyeh), *Quarterly Journal of Human Geography*, 7(4), 139-163, [In Persian].
- Tavakoli, M., S. Mirzapour and M.K. Shamspoya, (2015), Assessment of social sapital parameters in rural areas of Khorramabad city, *Geography and Development*, 13(39), 17-28, [In Persian].
- Teilmann, K., (2012), Measuring social capital accumulation in rural development, *Journal of Rural Studies*, 28(4), 458-465, doi: 10.1016/j.jrurstud.2012.10.002.
- Wiesinger, G., (2007), The importance of social capital in rural development, networking and decision-making in rural areas, *Journal of Alpine Research | Revue de Géographie Alpine*, 95(4), doi: 10.4000/rga.354.
- Yazdani, M.H., A. Aftab and E. Alipour, (2016), Evaluating and prioritizing the social capital in urban areas using Topsis and Ahp techniques (Case Study: Ardabil, district 3), *Journal of Geography and Regional Development*, 14(1), 143-164, [In Persian].
- Zhou, L., E. Chan and H. Song, (2017), Social capital and entrepreneurial mobility in early-stage tourism development: A case from rural China, *Tourism Management*, 63, 338-350, doi: 10.1016/j.tourman.2017.06.027.